

Broj: 147/517/273/20-9
Podgorica, 20.09.2022. godine
DŠ/DŠ

Na osnovu 41 Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore («Službeni list CG», broj 42/11 i 32/14), a nakon završetka ispitnog postupka po pritužbama građana u različitim predmetima koji se odnose na uslove boravka djece u okviru NVU“SOS telefon za žene i djecu, žrtve nasilja-Nikšić“, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, daje

MIŠLJENJE

I Uvod

1. U obraćanju roditelja u više predmeta u kojima je Zaštitnik, u predhodnom periodu, sprovodio ispitni postupak se izražavalo nezadovoljstvo roditelja djece- korisnika usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu u okviru NVU“SOS telefon za žene i djecu, žrtve nasilja-Nikšić“. U svakom pojedinačnom slučaju Zaštitniku bi se obraćao otac djece koja su sa majkom smještena u prihvatilištu navodeći nezadovoljstvo i uznemirenost djece koja su smještena u skloništu zbog izolovanosti, odvojenosti od dnevne rutine, vršnjaka, šire porodice, neadekvatnosti uslova, neprimjerenog odnosa zaposlenih i samih majki, emotivne manipulacije kao i (u većini slučajeva) nemogućnosti ostvarivanja kontakta sa drugim roditeljem zbog mjere „zabrana prilaska“ majci koja je sa djecom. U jednom od ispitnih postupaka koji je Zaštitnik sprovodio specifičnost situacije su uslovile vanredne mjere donesene u cilju prevencije širenja virusa *Covid19* što je u mnogome djecu koja su boravila u skloništu izolovala od redovnih tokova.

II Ispitni postupak

2. Zaštitnik je sprovodio pojedinačne postupke u odnosu na tri slučaja djece koja su sa majkom bila korisnici usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu u okviru NVU“SOS telefon za žene i djecu, žrtve nasilja-Nikšić“ te je u svako pojedinačnom slučaju potraživao izjašnjenja nadležnih centara za socijalni rad, Osnovnog suda i Inspekcije za socijalnu i dječiju zaštitu. Imaući u vidu predmet interesovanja predstavice samo nalaze nadležne inspekcije u odnosu na uslove boravka i rada sa djecom koja su korisnici usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu u odnosu na ukupno stanje i pojedinačne nalaze inspekcije.

3. Uprava za inspeksijske poslove Inspekcija socijalne i dječije zaštite aktom UP IN 0303-718/21-5259-2 je dostavila Zaštitniku izjašnjenje u kojem se, između ostalog, navodi: da su u nekoliko pojedinačnih inspeksijskih nadzora uočene određene nepravilnosti u radu i uslovima boravka; da je uvidom u dosije korisnika, inspektorka socijalne i dječije zaštite je ukazala odgovornom licu da u primjerenom roku otkloni nepravilnosti vezano za formiranje dosijea za malodobne korisnike, kao i nepravilnosti vezano izradu i procenje individualnih planova rada sa korisnikom i izvjestaja o korisniku, odnosno da uskladi postupanja sa odredbama Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i

korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smjestaja u prihvatilištu sklonistu ("SI.list CG " br. 76/19); Postupajući po inicijativi u odnosu na konkretan predmet/porodicu, inspektor socijalne i dječje zaštite je konstatovao da na dan vršenja inspeksijskog nadzora uslugu koristi 12 korisnika iz člana 4 stv.1 tac.1 pravilnika i 7 korisnika iz čl.4 stv.1 tac.5 pravilnika. Na dan vršenja nadzora, kod ovog pružaoca usluge zaposlena su 2 stručna radnika i 3 saradnika. Nadzorom je utvrđeno da subjekat nadzora nije u skladu sa čl. 20 stv. 1 tač.1 i 2 pravilnika, obezbijedio dovoljan broj stručnih radnika i saradnika, odnosno za smještaja korisnika iz člana 4 st. 1 pravilnika (do 20 korisnika), za smještaj djece neophodno je da subjekat nadzora obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, dok je za smještaj odraslog i starog neophodnog da obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, dok je za smještaj odraslog i starog lica neophodno da obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i 3 saradnika; da je nadzorom utvrđeno da subjekat nadzora u noćnoj smjeni nije obezbijedio 1 saradnika, što je suprotno čl. 20 stv. 3 Pravilnika; da je inspektor ukazao odgovornom licu u subjektu nadzora da u primjerenom roku dovoljan broj stručnih radnika i saradnika iz čl. 4 stv. 1 Pravilnika, za *smještaj djece neophodno* je da subjekat nadzora obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, *dok je za smještaj odraslog i starog lica* neophodno obezbijediti 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i 3 saradnika, kao i da obezbijedi *saradnika* u noćnoj smjeni, u skladu sa čl. 20 stv. 3 Pravilnika; da je vršenjem kontrolnog inspeksijskog nadzora inspektor socijalne i dječje zaštite konstatovao je da je subjekat nadzora djelimično postupio po ukazivanju, nadzorom je utvrđeno da je subjekat nadzora zaključio ugovore o radu na određeno vrijeme sa dvije saradnice servisa, i da je obezbijedio jednog saradnika za rad u noćnoj smjeni; da je utvrđeno da subjekat nadzora nije u skladu sa čl. 20 stv. 1 tač. 1 i 2 Pravilnika, obezbijedio dovoljan broj stručnih radnika i saradnika; da je na dan vršenja inspeksijskog nadzora kod ovog subjekta nadzora rješenjima centra za socijalni smještajeno je ukupno 13 djece; da je u daljem postupku inspektor socijalne i dječje zaštite je rješenjem Uprave za inspeksijske poslove Odsjek za inspekciju socijalne i dječje zaštite br. UP1 0302/2-49-4, naredio je pružaocu usluge smjestaja u prihvatilištu - sklonistu NVU " SOS telefon za zena i djecu žrtve nasilja - Nikšić", da dodatno obezbijedi još 2 stručna radnika i 3 saradnika za pružanje navedene usluge; da je na predmetno rješenje subjekat nadzora izjavio žalbu, koja je dostavljena drugostepenom organu na dalju nadležnost; da je Rješenjem Ministarstva finansija i socijalnog staranja br. 16-UP1 -109-042/21-188-1, žalba usvojena. Poništeno je rješenje Uprave za inspeksijske poslove, Odsjek za inspekciju socijalne i dječje zaštite br. UPI 0302/2-49-4 ; da je u obrazloženju rješenja, drugostepeni organ ukazao da je inspektor socijalne i dječje zaštite ovlašćen da u skladu sa čl. 165 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, između ostalog utvrđuje zakonitost rada i ispunjenost standarda, da izvrši neposredan uvid u ostvarivanja prava i usluga, upozori na uočene nepravilnosti i odredi mjere i rok za njihovo otklanjanje, a u hitnim slučajevima, naredi otklanjanje nepravilnosti i nedostataka odmah, kao i da izvrši provjeru ispunjenosti za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite. S tim u vezi, konstatovano je da prvostepeni organ nije nadležan da naređuje pružaocu usluge da dodatno obezbijedi još dva stručna radnika i tri saradnika za pružanje usluge smještaja u prihvatilištu/skloništu, jer je to u suprotnosti sa izdatom licencom i nije otklanjanje nedostataka u obavljanju djelatnosti socijalne i dječje zaštite u smislu čl. 165 Zakona, već može ukoliko nađe osnovanim postupiti u skladu sa čl. 166 Zakona, kao i podnijeti zahtjev nadležnom organu za izdavanje licence za vršenje nadzora nad stručnim radom pružaoca usluga, kako bi nadležni organ države utvrdio da li su se stekli uslovi za suspenziju ili oduzimanje licence, te da je postupio u skladu sa čl. 134 ili 135 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti; da je shodno navedenom inspektor socijalne i dječje zaštite je donio **zaključak**, kojim se obustavlja postupak inspeksijskog nadzora; da se inspektorica socijalne i dječje zaštite ne može upuštati u to da li je postupanje i program pružanja usluge ovog pružaoca usluge u skladu sa pravilima struke i procedurama rada, te da nadzor nad kvalitetom stručnog rada nije u nadležnosti ove inspekcije; da je inspektorica socijalne i dječje zaštite aktom br. 0302-718/20-82 Ministarstvu finansija i socijalnog staranja uputila zahtjev za vršenje nadzora nad kvalitetom stručnog rada u NVU " SOS telefon za zene i djecu žrtve nasilja"; da je predmetni zahtjev uručen je dana 23.12.2020. godine. ali do danas nijesu dobili odgovor na podnijeti

zahtjev; da je maloljetna XX. dana 18.04.2021. godine, oko 21 h napustila sklonište, bez znanja majke i stručnih radnika; da je izvršen uvid u list dnevnih bilješki, iz kojeg se konstatuje da je dežurna saradnica u periodu od 21:00 - 09:00 h, u kojem je opisan događaj, u periodu od 21:00 do 22:00h, tokom kojeg je imenovana u 20:50h, izlazi iz skloništa kako bi preuzela punjač i laptop iz kancelarija na drugoj adresi; da je djevojčica preskočila ogradu skloništa; da je stručni radnik pronašao djevojčicu i vratio je u sklonište kod majke; da djevojčica nije imala povrede; da je nadležnoj inspektorki dat na uvid Program pružanja usluge iz kojeg se utvrđuje da djeca koriste uslugu smještaja u prihvatilištu skloništu mogu boraviti sa majkom ili samostalno; da samostalno mogu boraviti djevojčice starosti iznad 12 godine, kojima je nadležan centar za socijalni rad imenovao formalnog staratelja/ku; da stručne radnice u SOS skloništu za njih organizuju 24h nadzor i praćenje a brigu i nadzor o ostaloj djeci vode njihove majke/ staratelike; da su usvojena dva interna dokumenta: Politike i procedure očuvanja dječje bezbjednosti i Pravilnik za bliže određivanje postupanja u slučaju nasilja nad djecom od strane osoblja u SOS skloništu; da su svi zaposleni u SOS telefon u Nikšiću dužni da se upoznaju sa sadržajem ovih dokumenata i u skladu sa njima da se ponašaju; da je obilaskom dvorišta, te neposrednim uvidom na ogradu koja ga okružuje, kao i na samu kapiju, konstatovano da je ista naslonjena na betonski zid visine od 10 do 15 cm, dok preostali dio predstavlja metalnu konstrukciju sa krupno izrađenim rebrima. Metalna ograda koja je jake konstrukcije nalazi se između betonskih stubova i izrađena tako je tako da su metalne trake tj. rebra gledajući sa spoljne strane okrenute prema dolje, dok sa unutrašnje strane metalna ograda ima izgled stepeništa i veoma je pogodna za prelaženje odnosno penjanje preko nje; da je 02.08.2021.god. prijavljeno da je malodobna CC ponovo napustila sklonište, bez znanja roditelja i zaposlenih; da je uvidom u video nadzor utvrđeno da je djevojčica iz kuće u dvorište izašla u 13:01 h i da se na kamerama vidi da je u dvorištu boravila do 13:22h, kapija je bila zaključana, te su pretpostavili da je preskočila ogradu; da je shodno Proceduri, obavještena majka djevojčice, koordinatorka skloništa i sluzbenici Centra bezbjednosti. Dežurni radnik Centra bezbjednosti je obavijestio da je djevojčica nađena i da se nalazi sa sluzbenicima policije u marketu Conto, te da roditelj može doći da preuzme djevojčicu; da je nadležna inspekcija u pojedinačnim postupanjima u odnosu na više konkretnih slučajeva utvrdila da je subjekat nadzora priznao pravo na korištenje usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu korisnicima XX, XX., XX., XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX.,XX., a da individualnim planom usluga nije precizno definisana usluga u skladu sa čl.79st1 Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti; da je inspeksijskim nadzorom utvrđeno da djeca koriste uslugu smještaja u prihvatilištu-skloništu usljed nasilnih epizoda u porodici a da centar za socijalni rad prilikom obavljanja procjene stanja, potreba, snaga i rizika maloljetnih korisnika (ukupno 8 djece) nije prikupio i analizirao pristupačne informacije iz različitih izvora, niti je predhodno pribavio relevantne podatke od stručnih službi i drugih lica koja su u kontaktu sa djetetom, suprotno čl.35 st 1 tač 4 i 5 Pravilnika o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centra za socijalni rad; da je inspektor ukazao odgovornom licu da ispravi nepravilnosti u roku od 30 dana.

III Utvrđene činjenice

4. Na osnovu pojedinačnih pritužbi i dostavljenih izjašnjenja Zaštitnik je utvrdio sledeće činjenice:

- da su se roditelji djece koja su boravila u skloništu/prihvatilištu obraćali Zaštitniku pritužbama na rad i postupanje prema djeci, nemogućnost ostvarivanja komunikacije sa djetetom, nekontrolisanih izlazaka i dr.;
- da je Inspekcija socijalne i dječije zaštite u nekoliko pojedinačnih inspeksijskih nadzora uočila određene nepravilnosti u radu i uslovima boravka u NVU“SOS telefon za žene i djecu, žrtve nasilja-Nikšić“ ;

- da je uvidom u dosije korisnika, inspektorica socijalne i dječije zaštite je ukazala odgovornom licu da u primjerenom roku otkloni nepravilnosti vezano za formiranje dosijea za malodobne korisnike, kao i nepravilnosti vezano izradu i praćenje individualnih planova rada sa korisnikom i izvještaja o korisniku;
- da je nadzorom utvrđeno da subjekat nadzora nije obezbijedio dovoljan broj stručnih radnika i saradnika, da je za smještaj djece neophodno je da subjekat nadzora obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, dok je za smještaj odraslog i starog neophodno da obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, dok je za smještaj odraslog i starog lica neophodno da obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i 3 saradnika;
- da je Rješenjem Ministarstva finansija i socijalnog staranja br. 16-UPI -109-042/21-188-1, žalba NVU“SOS telefon za žene i djecu, žrtve nasilja-Nikšić“ usvojena i poništeno je ranije doneseno rješenje Uprave za inspeksijske poslove, Odsjek za inspekciju socijalne i dječje zaštite br. UPI 0302/2-49-4 ;
- da je u obrazloženju rješenja Ministarstva finansija i socijalnog staranja, drugostepeni organ ukazao da prvostepeni organ nije nadležan da naređuje pružaocu usluge da dodatno obezbijedi još dva stručna radnika i tri saradnika za pružanje usluge smještaja u prihvatilištu/skloništu, jer je to u suprotnosti sa izdatom licencom i nije otklanjanje nedostataka u obavljanju djelatnosti socijalne i dječje zaštite u smislu čl. 165 Zakona, već može ukoliko nađe osnovanim postupiti u skladu sa čl. 166 Zakona, kao i podnijeti zahtjev nadležnom organu za izdavanje licence za vršenje nadzora nad stručnim radom pružaoca usluga, kako bi nadležni organ države utvrdio da li su se stekli uslovi za suspenziju ili oduzimanje licence;
- da se inspektorica socijalne i dječje zaštite ne može upuštati u to da li je postupanje i program pružanja usluge ovog pružaoca usluge u skladu sa pravilima struke i procedurama rada, te da nadzor nad kvalitetom stručnog rada nije u nadležnosti ove inspekcije;
- da je inspektorica socijalne i dječje zaštite aktom br. 0302-718/20-82 Ministarstvu finansija i socijalnog staranja uputila zahtjev za vršenje nadzora nad kvalitetom stručnog rada u NVU “ SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja”;
- da je predmetni zahtjev uručen je dana 23.12.2020. godine. ali do danas nijesu dobili odgovor na podnijeti zahtjev;
- da je maloljetnica više puta napuštala sklonište, bez znanja majke i stručnih radnika;
- da je Programom pružanja usluge utvrđeno da djeca koriste uslugu smještaja u prihvatilistu skloništu mogu boraviti sa majkom ili samostalno te da samostalno mogu boraviti djevojčice starosti iznad 12 godine, kojima je nadležan centar za socijalni rad imenovao formalnog staratelja/ku; da stručne radnice u SOS skloništu za njih organizuju 24h nadzor i praćenje;
- da je obilaskom dvorišta, te neposrednim uvidom na ogradu koja ga okružuje, kao i na samu kapiju, konstatovano da je ista naslonjena na betonski zid visine od 10 do 15 cm, dok preostali dio predstavlja metalnu konstrukciju sa krupno izradenim rebrima koja sa unutrašnje strane ima izgled stepeništa i veoma je pogodna za prelaženje odnosno penjanje preko nje;
- da su u oba slučaja samostalnog napuštanja skloništa od strane djevojčice preduzete radnje i mjere u skladu sa nadležnostima;
- da je nadležna inspekcija u pojedinačnim postupanjima u odnosu na više konkretnih slučajeva utvrdila da je subjekat nadzora priznao pravo na korištenje usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu za 16 korisnika (djece) a da individualnim planom usluga nije precizno definisana usluga u skladu sa čl.79st1 Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti;
- da je inspeksijskim nadzorom utvrđeno da djeca koriste uslugu smještaja u prihvatilištu-skloništu usljed nasilnih epizoda u porodici a da centar za socijalni rad prilikom obavljanja procjene stanja, potreba, snaga i rizika maloljetnih korisnika (ukupno 8 djece) nije prikupio i analizirao pristupačne informacije iz različitih izvora, niti je predhodno pribavio relevantne podatke od stručnih službi i drugih lica koja su u kontaktu sa djetetom.

IV Relevantni propisi

a) Domaće pravo

5. Ustavom Crne Gore („Sl. list CG“ br.1/7) utvrđeno je:

Dijete uživa prava i slobode primjerno njegovom uzrastu i zrelosti.

Djetetu se jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.”(Član 74)

6. Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti (“Službeni list Crne Gore”, br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017, 059/21 od 04.06.2021, 145/21 od 31.12.2021, 145/21 od 31.12.2021) propisuje:

“Nadzor nad stručnim radom pružaoca usluge vrši nadležni organ državne uprave, u skladu sa ovim zakonom.

U nadzoru nad stručnim radom pružaoca usluge utvrđuje se da li su ispunjeni uslovi u odnosu na primjenu propisanih stručnih procedura i na korišćenje stručnih znanja i vještina tokom prijema, procjene, planiranja, pregleda efekata realizovanih aktivnosti i završetka rada sa korisnikom, na osnovu uvida u dokumentaciju i uvida u proces pružanja i efekata usluga.

Po završenom nadzoru nad stručnim radom pružaoca usluge sačinjava se izvještaj.

Bliže uslove i način vršenja nadzora nad stručnim radom pružaoca usluge propisuje nadležni organ državne uprave.” (Član 163)

“Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši organ uprave nadležan za poslove inspeksijskog nadzora.” (Član 164)

“Inspektor socijalne i dječje zaštite (u daljem tekstu: inspektor) samostalan je u radu u granicama ovlašćenja utvrđenih zakonom i propisima donešenim za sprovođenje zakona i lično je odgovoran za svoj rad.

Inspektor je dužan da postupa savjesno i nepristrasno u vršenju poslova inspeksijskog nadzora, da čuva kao službenu tajnu podatke do kojih dođe u toku vršenja nadzora, a posebno podatke iz dokumentacije korisnika.

U vršenju nadzora inspektor je ovlašćen da utvrđuje zakonitost rada i ispunjenost standarda i da u skladu sa ovim zakonom:

1) pregleda opšte i pojedinačne akte javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga;

2) izvrši uvid u dokumentaciju javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga na osnovu koje se ostvaruju prava i usluge socijalne i dječje zaštite;

3) izvrši neposredan uvid u ostvarivanje prava i usluga, upozori na uočene nepravilnosti i odredi mjere i rok za njihovo otklanjanje koji ne može biti kraći od 15 dana ni duži od šest mjeseci, a u hitnim slučajevima, naredi otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i nedostataka odmah;

4) zahtijeva izvještaje i podatke o radu javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga;

5) izvrši provjeru ispunjenosti uslova za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite propisanih ovim zakonom;

6) sasluša i uzme izjave odgovornog lica, odnosno stručnog radnika i stručnog saradnika, kao i drugih zaposlenih, korisnika i drugih lica;

7) inicira postupak za utvrđivanje odgovornosti;

8) izvrši neposredan uvid u sprovođenje naloga izrečenih u postupku inspeksijskog nadzora, u skladu sa ovim zakonom;

9) razmatra predstavke pravnih i fizičkih lica koje se odnose na rad i pružanje usluga socijalne i dječje zaštite;

10) obavlja druge poslove, u skladu sa zakonom.” (Član 165)

“U vršenju inspekcijskog nadzora, pored mjera i radnji propisanih Zakonom o inspekcijskom nadzoru, inspektor može da:

1) privremeno zabrani obavljanje djelatnosti, odnosno obavljanje određenih poslova kod pružaoca usluga socijalne i dječje zaštite, ako se obavljaju suprotno odredbama ovog zakona, a najduže na šest mjeseci;

2) privremeno zabrani obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite ili određenih poslova iz djelatnosti socijalne i dječje zaštite zaposlenom koji obavlja djelatnost socijalne i dječje zaštite suprotno ovom zakonu, i propisima donijetim za sprovođenje ovog zakona, najmanje na 30 dana, a najduže na šest meseci od dana kada je primljen akt kojim je ta mjera izrečena;

3) zabrani samostalni rad stručnom radniku koji nije dobio, odnosno obnovio licencu za samostalni rad, odnosno kome je oduzeta licenca za samostalni rad;

4) predloži oduzimanje licence stručnom radniku iz razloga propisanih ovim zakonom.” (Član 166)

7. Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom ustanova, drugih oblika organizovanja i fizičkih lica koja obavljaju djelatnost socijalne i dječje zaštite ("Službeni list CG", br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17, 42/17, 50/17 i 59/21) predviđa:

“Nadzor nad stručnim radom ustanova, drugih oblika organizovanja i fizičkih lica koji obavljaju djelatnost socijalne i dječje zaštite (u daljem tekstu: pružaoci usluga) vrši se u skladu sa ovim pravilnikom.” (Član 1)

“Organ državne uprave nadležan za poslove socijalnog staranja (u daljem tekstu: Ministarstvo) vrši nadzor nad stručnim radom pružalaca usluga preko Komisije za vršenje nadzora nad stručnim radom pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite (u daljem tekstu: Komisija).” (Član 2)

8. Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu sklonistu ("Sl. list CG " br. 76/19) predviđa:

“Usluga dugotrajnog smještaja u prihvatilištu-skloništu obezbjeđuje se:

1) djetetu koje je žrtva ili svjedok zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva;

2) djetetu koje se zatekne van mjesta prebivališta bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja;

3) djeci i mladima sa problemima u ponašanju;

4) djetetu koje je žrtva trgovine ljudima;

5) odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva;

6) odraslom i starom licu koje je žrtva trgovine ljudima;

7) odraslom i starom licu koje je beskućnik;

8) djetetu, odraslom i starom licu kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban smještaj.

Usluga privremenog smještaja u prihvatilištu-skloništu obezbjeđuje se djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva ili svjedok zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva.” (član 4)

“Smještaj u sobi za korisnike u prihvatilištu-skloništu obezbjeđuje se za:

1) najviše troje djece žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije, žrtve trgovine ljudima i djece i mladih sa problemima u ponašanju;

2) najviše četvero djece koja se zateknu van mjesta prebivališta bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja i djece kojima je usled posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban smještaj;

3) najviše četiri odrasla ili stara lica koja su žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojih postoji opasnost da će postati žrtva i žrtve trgovine ljudima;

4) najviše osam odraslih i starih lica koja su beskućnici i odraslih i starih lica kojima je usled posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban smještaj.

Djeci starijoj od sedam godina, odraslom i starom licu različitog pola, obezbjeđuje se smještaj u odvojenim sobama.

Roditelj sa djecom se smješta u odvojenu sobu.

Izuzetno od stava 3 ovog člana, sa roditeljem se ne može smjestiti dijete suprotnog pola, starije od 14 godina života.

Odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva i žrtva trgovine ljudima obezbjeđuje se smještaj u posebnim objektima, zavisno od pola.” (član 10)

“Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu korisniku obezbjeđuje procedure o:

1) primjeni neophodnih mjera u cilju sprječavanja korisnika od povrjeđivanja, samopovrjeđivanja i nanošenja materijalne štete;

2) sigurnosti i bezbjednosti djece za vrijeme smještaja u prihvatilištu-skloništu;

3) mjerama i aktivnostima u slučaju incidentnih događaja koji mogu da ugroze bezbjednost i život korisnika;

4) posjetama i sprječavanju ulaska neovlašćenih lica;

5) načinu zaštite podataka o ličnosti korisnika, saglasno zakonu kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti; i

6) proceduru postupanja po pritužbama korisnika.” (član 12)

“Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu korisniku obezbjeđuje:

1) podršku u preuzimanju kontrole nad sopstvenim životom;

2) podršku u ostvarivanju kontakata sa porodicom i drugim licima važnim za korisnika;

3) radno-okupacione i slične aktivnosti.

Pružalac usluge dugotrajnog smještaja u prihvatilištu-skloništu pored uslova iz stava 1 ovog člana korisniku obezbjeđuje i organizovanje grupa samopomoći.” (član 13)

.” Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu na osnovu podataka iz člana 14 ovog pravilnika:

1) vrši prijem korisnika;

2) vrši procjenu bezbjednosti korisnika prilikom pružanja usluge; i

3) posreduje u hitnim intervencijama radi zadovoljenja potreba i bezbjednosti korisnika.

O načinu dolaska korisnika u prihvatilište-sklonište, pružalac usluge sačinjava službenu zabilješku na obrascu PU-SZ, koji čini sastavni dio ovog pravilnika.

Pružalac usluge iz stava 1 ovog člana na osnovu realizovanih aktivnosti iz stava 1 ovog člana sačinjava izvještaj o prijemu korisnika na obrascu PU-I, koji čini sastavni dio ovog pravilnika.” (član 16)

“Pružalac usluge dugotrajnog smještaja u prihvatilištu-skloništu izrađuje individualni plan rada sa korisnikom na osnovu individualnog plana usluga Centra, odnosno ugovora o korišćenju usluge u roku od 15 dana od dana prijema korisnika.

Pružalac usluge privremenog smještaja u prihvatilištu-skloništu izrađuje individualni plan rada sa korisnikom na osnovu individualnog plana usluga Centra, odnosno ugovora o korišćenju usluge u roku od 24 časa od prijema korisnika.

Ako korisnik koristi uslugu na osnovu rješenja Centra, u izradi individualnog plana iz st. 1 i 2 ovog člana učestvuje Centar, pružalac usluge, korisnik odnosno njegov zakonski zastupnik, članovi njegove porodice i druga lica važna za korisnika.

Ako korisnik koristi uslugu na osnovu ugovora o korišćenju usluge u izradi individualnog plana iz st. 1 i 2 ovog člana učestvuje pružalac usluge, korisnik odnosno njegov zakonski zastupnik, članovi njegove porodice i druga lica važna za korisnika.

Sadržina individualnog plana rada sa korisnikom iz st. 1 i 2 ovog člana data je na obrascu PU-IPR, koji čini sastavni dio ovog pravilnika.” (član 17)

“Pružalac usluge izvještava Centar o korisniku, u rokovima utvrđenim planom iz člana 17 st. 1 i 2 ovog pravilnika na obrascu PU-IK, koji čini sastavni dio ovog pravilnika.” (član 18)

“Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu najmanje jednom godišnje sprovodi evaluaciju kvaliteta pruženih usluga koja uključuje ispitivanje korisnika, članova njegove porodice i drugih lica važnih za korisnika.” (član 19)

“Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu za korisnike iz člana 4 stav 1 ovog pravilnika kapaciteta do 20 korisnika u dnevnoj smjeni treba da ima najmanje za:

1) smještaj djece-dva stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika i najmanje jednog stručnog radnika odnosno dva saradnika na svakih daljih deset korisnika;

2) smještaj odraslog i starog lica, odnosno odraslog lica sa djetetom-dva stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i tri saradnika, a na svakih daljih deset korisnika jednog stručnog radnika, odnosno jednog saradnika;

3) smještaj odraslog i starog lica koje je beskućnik-jednog stručnog radnika na osnovnim stručnim poslovima i dva saradnika i najmanje jednog stručnog radnika, odnosno jednog saradnika na svakih daljih deset korisnika.

Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu za korisnike iz člana 4 stav 2 ovog pravilnika kapaciteta do 20 korisnika u dnevnoj smjeni treba da ima jednog stručnog radnika na osnovnim stručnim poslovima i jednog saradnika

Pružalac usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu za lica iz st. 1 i 2 ovog člana u noćnoj smjeni treba da ima jednog saradnika na svakih 20 korisnika.” (član 20)

9. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore (“Sl. list CG” br. 42/11 i 32/14) propisuje:

Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda. (član 41/1)

b) Međunarodno pravo

10. Konvencijom o pravima djeteta UN-a utvrđuje se:

„1. U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja.

2. Države-potpisnice uzimaju na sebe da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere. „(Član 3. stav 1 i 2)

11. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici obavezuje:

„1. Konvencija se odnosi na sve vidove nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje žene pogađa nesrazmjerno u odnosu na muškarce.

2. Preporučuje se članicama da primjenjuju ovu Konvenciju na sve žrtve nasilja u porodici. Članice treba da poklone posebnu pažnju ženama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja prilikom primjene odredbi ove Konvencije.“ (Član 2)

„1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da omoguće ili obezbijede, uz odgovarajuću geografsku rasprostranjenost, neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kojem djelu nasilja obuhvaćenog Konvencijom.

2. Članice će omogućiti ili obezbijediti specijalizovane usluge podrške za sve žene žrtve nasilja i njihovu djecu.“ (Član 22)

„Članice će preduzeti sve neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za bezbjedan smještaj i proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci.“ (Član 23)

„1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama vodi računa o pravima i potrebama djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

2. Mjere u skladu sa ovim članom uključuju psihosocijalno savjetovanje primjereno uzrastu djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, a dužna pažnja poklanja se najboljem interesu djeteta.“ (Član 26)

V ZAKLJUČNA OCJENA

12. Zaštitniku su se roditelji pojedinačno obraćali pritužbama ukazujući na propuste u organizaciji postupanja u samom skloništu i nemogućnost ostvarivanja kontakta sa djetetom tokom boravka u skloništu. Imajući u vidu rezultate ispitnog postupka Zaštitnik ljudskih prava i sloboda smatra da nadležni organi nisu obezbijedili uslove za adekvatnu zaštitu garantovanih prava djeteta i poštovanje istih u slučajevima kada su djeca korisnici usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu.

13. Naime, analizirajući rezultate ispitnog postupka i utvrđene činjenice Zaštitnik zaključuje da je nadležna inspekcija za socijalnu i dječiju zaštitu u više navrata konstatovala određene nepravilnosti u radu NVU“SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja- Nikšić“- pružaoca usluge smještaja. Nadležna inspekcija je u jednom od svojih nalaza konstatovala nepravilnosti u odnosu na broj angažovanih lica s obzirom na broj aktivnih korisnika. Tom prilikom je nadzorom utvrđeno da subjekat nadzora nije obezbijedio dovoljan broj stručnih radnika i saradnika, da je za smještaj djece neophodno da subjekat nadzora obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, dok je za smještaj odraslog i starog neophodno da obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i pet saradnika, dok je za smještaj odraslog i starog lica neophodno da obezbijedi 2 stručna radnika na osnovnim stručnim poslovima i 3 saradnika. Prilikom vršenja kontrolnog inspeksijskog nadzora inspektor socijalne i dječje zaštite konstatovala je da je subjekat nadzora djelimično postupio po ukazivanju te je tom prilikom utvrđeno da je subjekat nadzora zaključio ugovore o radu na određeno vrijeme sa dvije saradnice servisa, i da je obezbijedio jednog saradnika za rad u noćnoj smjeni ali subjekat nadzora još uvijek nije, u skladu sa Pravilnikom, obezbijedio dovoljan broj stručnih radnika i saradnika. Stoga je inspektor socijalne i dječje zaštite rješenjem Uprave za inspeksijske poslove Odsjek za inspekciju socijalne i dječje zaštite br. UP1 0302/2-49-4, naredio pružaocu usluge smještaja

u prihvatilistu - sklonistu NVU " SOS telefon za zena i djecu žrtve nasilja - Nikšić", da dodatno obezbijedi još 2 stručna radnika i 3 saradnika za pružanje navedene usluge, s obzirom da je u tom momentu u skloništu uslugu koristilo 13 djece. Postupajući po želbi subjekta nadzora Rješenjem Ministarstva finansija i socijalnog staranja br. 16-UPI -109-042/21-188-1, žalba je usvojena. Ovim rešenjem drugostepeni organ ukazao je da inspektor socijalne i dječje zaštite nije nadležan da naređuje pružaocu usluge da dodatno obezbijedi još dva stručna radnika i tri saradnika za pružanje usluge smještaja u prihvatilištu/skloništu, jer je to u suprotnosti sa izdatom licencom i nije otklanjanje nedostataka u obavljanju djelatnosti socijalne i dječje zaštite, već može ukoliko nađe osnovanim podnijeti zahtjev nadležnom organu za izdavanje licence za vršenje nadzora nad stručnim radom pružaoca usluga, kako bi nadležni organ države utvrdio da li su se stekli uslovi za suspenziju ili oduzimanje licence. S obzirom da je nadležnoj inspekciji ukazano da se ne može upuštati u to da li je postupanje i program pružanja usluge ovog pružaoca usluge u skladu sa pravilima struke i procedurama rada, te da nadzor nad kvalitetom stručnog rada nije u nadležnosti ove inspekcije, postupajuća inspektorka je Ministarstvu finansija i socijalnog staranja uputila zahtjev za vršenje nadzora nad kvalitetom stručnog rada u NVU " SOS telefon za zene i djecu žrtve nasilja" ali nije dobijen odgovor na na podnijeti zahtjev.

14.Činjenica da nadležno ministarstvo ne preduzima radnje usmjerene na kontrolu kvaliteta usluga koje se pružaju direktno djeci zabrinjava i potencijalno otvara prostor za zloupotrebu i/ili neadekvatnu brigu. Sklonište za žrtve nasilja kao direktne korisnike ima kategoriju djece koja su žrtve ili svjedoci nasilja (u porodici) i po prirodi stvari predstavlja posebnu vulnerabilnu kategoriju koja zahtjeva posebnu brigu, zaštitu i program u okviru prostora u koji su izmještena i otrgnuta od svoje svakodnevice. Nedostatak kontrole kako uslova tako i kvaliteta programa koji se sprovodi sa djecom i pasivnost nadležnih organa odražava neefikasnu brigu o ovoj djeci. Činjenica da nadležni organ ne sprovodi kontrolu a samim tim i nema informaciju o kvalitetu usluge za koju je jednom dao licencu ne odražava aktivnu zainteresovanost u kakvom ambijentu borave krajnji korisnici, u ovom slučaju djeca. Zabrinutost Zaštitnika u ovom slučaju je veća imajući u vidu činjenicu da je nadležni kontrolni mehanizam u saznanju da se licencirana usluga potencijalno ne izvršava na adekvatan način, od strane inspekcije za socijalanu i dječiju zaštitu, a ni nakon toga ovaj servis ne podliježe kontroli.

15. Zaštitnik je mišljenja da pasivnost u kontroli kvaliteta licenciranih usluga ne garantuje djeci adekvatan pristup, brigu i zaštitu u svakom pojedinačnom slučaju, posebno imajući u vidu činjenicu da su u pitanju djeca koja su u manjoj ili većoj mjeri traumatizovana i koja su boravila u sredini izloženoj nasilju.

16.Adekvatnost uslova boravka djece u skloništu karakteriše i slučaj djevojčice koja je dva puta bježala odnosno samovoljno napuštala sklonište. Licencirana usluga garantuje brigu i bezbjednost djeci 24h bez izuzetka, bilo da je odgovornost za njih povjerena roditelju/startelju ili privremenom staratelju. Bezbjednost djevojčice je očuvana i reakcija u pronalaženju je bila relativno brza, ali ne možemo da se ne zapitamo šta bi bilo i ko bi snosio odgovornost da je bilo drugačije i da je dijete ugrozilo svoj život i zdravlje dok je boravilo napolju bez brige i znanja odgovornih. Prioritet u obavljanju usluge smještaja i brige o djeci je svakako očuvanje života, zdravlja i bezbjednosti što je u ovom slučaju potencijalno ugroženo. Šteta je utoliko veća jer se samovoljno napuštanje skloništa dogodilo dva puta od strane istog djeteta, što navodi na konstataciju da se i uprkos saznanju za mogućnost napuštanja skloništa u organizaciji i nadzoru nad djecom nije ništa promijenilo niti unaprijedilo. Zaštitnik nema dovoljno podataka te neće ulaziti u kvalitet programa koji se sa ovom kategorijom djece sprovodi i koji bi mogao unaprijediti njihovu svijest o sebi i okolnosti iz kojih su smještena u sklonište i samim tim im pomoći u prevazilaženju izazova sa kojima se nose, upravo iz razloga jer je kontrola ovog segmenta izostala od strane nadležnih.

17.Takođe je konstatovana nepravilnost utvrđena od strane nadležne inspekcije a koja se odnosi na to da individualnim planom usluga nije precizno definisana usluga koja se djeci pruža kao i da za određen

broj djece centar za socijalni rad prilikom obavljanja procjene stanja, potreba, snaga i rizika maloljetnih korisnika (ukupno 8 djece) nije prikupio i analizirao pristupačne informacije iz različitih izvora, niti je predhodno pribavio relevantne podatke od stručnih službi i drugih lica koja su u kontaktu sa djetetom. Imajući ove činjenice u vidu Zaštitnik izražava zabrinutost jer se stiče utisak nesinhronizovanog rada i postupanja nadležnih službi koje u fokusu imaju dijete koje je bilo izloženo nasilju. Bez adekvatne pripreme i procjene kao i adekvatnog definisanja potrebe djeteta koje potiče iz sredine izložene nasilju se ne može očekivati adekvatan i svrsishodan pristup djetetu i budućem prevazilaženju izazova sa kojim je dijete suočeno. Precizno definisanje usluge koja se pruža nakon adekvatne analize i procjene korisnika (djeteta) je osnov na kojem počiva njegov dalji boravak u kolektivnom smještaju. Upitno je na koji način se sprovodio određeni cjelodnevni program sa djecom koja nemaju definisanu uslugu niti adekvatan nalaz od strane centra za socijalni rad. Ko je i kako odlučio šta će se raditi sa djecom tog ili bilo kojeg budućeg dana? Ovakva situacija navodi na mišljenje da organizacija u okviru samog skloništa nije na adekvatan način prilagođena djeci i ne garantuje postupanje u skladu sa njihovim najboljim interesom.

18. Imajući u vidu činjenicu da je Zaštitnik postupao po konkretnim pritužbama roditelja djece koja borave (ili su boravila) u skloništu smatramo da je adekvatna i pravovremena procjena svakog pojedinačnog slučaja od strane organa starateljstva nužna kako bi se djetetu garantovao minimum ostvarivanja garantovanih prava. Centar za socijalni rad ima važnu ulogu u ovom procesu te je neophodno pravovremeno planirati i organizovati način komunikacije djeteta sa drugim roditeljem i užom porodicom tokom boravka u prihvatilištu/skloništu kako bi se preduprijedili eventualni problemi i izazovi. Osim toga, nadzor organa starateljstva u odnosu na dijete koje je, sticajem okolnosti, u skloništu/prihvatilištu mora biti kontinuiran i sveobuhvatan a posebno u dijelu svakodnevnih aktivnosti i postupanja prema djetetu u okviru skloništa i ostvarivanja kontakata sa biološkom porodicom. Centar za socijalni rad u skladu sa svojim nadležnostima ne smije zanemarivati potrebe djeteta i najbolji interes u svakom pojedinačnom slučaju, koristeći pomoć i podršku drugih organa i službi (pravosudni organi, zdravstvene ustanove, licencirane servise i sl.).

19. Zaštitnik je zabrinut pasivnošću jedinog kontrolnog mehanizma s obzirom da su licenciranim uslugama obuhvaćene najranjivije kategorije kojima se mora obezbijediti profesionalan pristup, visko-kvalitetna usluga, najrazličitiji programi podrške i osnaživanja uz adekvatne materijalne uslove. Dok god nemamo saznanje o ispunjenosti kriterijuma u odnosu na pružanje usluge ovog tipa ne možemo garantovati kvalitet. Stoga je neophodno da nadležni organi sprovedu svoje zakonske nadležnosti, svako iz svog resora, kako bi se uz multisektorski pristup od pripreme, preko pružanja usluge do kontrole kvaliteta obezbijedila svrsishodna usluga koje je u skladu sa individualnim potrebama korisnika, u konkretnim slučajevima – djeteta.

20. Iz svega navedenog Zaštitnik primjećuje neadekvatnu i neažurnu saradnju između nadležnih subjekata koja osim što nije u skladu sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, nije u skladu ni sa nacionalnim zakonodavstvom i važećim protokolima postupanja. Cijeneći rezultate sprovedenog ispitnog postupka i ostvarivanje najboljeg interesa djeteta u konkretnom slučaju Zaštitnik ljudskih prava i slobod

PREPORUČUJE

Ministartvo rada i socijalnog staranja

- Da revidira postojeće zakonske norme i protokole o postupanju nadležnih organa koji neposredno i posredno preduzimaju radnje i mjere u odnosu na djecu koja su (potencijalne) žrtve nasilja i svjodoci istog, u cilju obezbjeđivanja efikasnog i hitnog postupanja vodeći se

standardima koje preporučuje međunarodna zajednica u ovoj oblasti i poštovanjem najboljeg interesa djeteta u svakom konkretnom slučaju.

- Da poštujući međunarodne standarde unaprijedi saradnju sa nadležnim službama i organima u cilju koordinisanijeg djelovanja u slučajevima djece koja su žrtve ili svjedoci nasilja;
- Da u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom kontroliše kvalitet pružanja (licenciranih) usluga čiji su direktni korisnici djeca;
- Da u konkretnom slučaju izvrši kontrolu kvaliteta pružanja usluge, nadzor nad kvalitetom stručnog rada i ispunjenost uslova licenciranih obaveza NVU “ SOS telefon za zene i djecu žrtve nasilja”.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je dužno da, po isteku roka od 30 dana od dana prijema ove preporuke, dostavi izvještaj Zaštitniku ljudskih prava i sloboda o preduzetim radnjama i mjerama na izvršenju ove preporuke.

Centru za socijalni rad za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik

- Da preduzme radnje i mjere na adekvatnoj pripremi, procjeni i praćenju svakog djeteta koje je upućeno NVU “ SOS telefon za zene i djecu žrtve nasilja” uz posebno uključivanje prilikom izrade individualnih planova.

Centar za socijalni rad za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik je dužan da, po isteku roka od 30 dana od dana prijema ove preporuke, dostavi izvještaj Zaštitniku ljudskih prava i sloboda o preduzetim radnjama i mjerama na izvršenju ove preporuke.

**ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE
Snežana Mijušković**

D-na:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja
- JU Centru za socijalni rad za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik
- a/a